

УДК 378.018:005.6

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/48-2-43>

Каріне ХАЧАТУРЯН,
orcid.org/0000-0003-4131-1836
викладач кафедри мовної підготовки № 1
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(Харків, Україна) kartinka13210@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ПОЄДНАННЯ ОЧНОГО НАВЧАННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті проаналізовано особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладів освіти. У сучасних умовах виникає потреба в отриманні освіти дистанційно, що дає змогу навчатися без відриву від виробництва, а також отримувати освіту людям з обмеженими можливостями. У статті визначено, що дистанційне навчання – це цілеспрямований процес взаємодії суб'єктів навчання, у якому поєднані традиційна та дистанційна форми навчання, що може відбуватися в аудиторії та поза її межами. Аналізується структура онлайн та очної форм навчання, тенденції щодо впровадження змішаної форми навчання. У сучасному світі, що змінюється під впливом глобалізаційних процесів, особливого значення набуває впровадження інноваційних, адаптованих до нового світу форм і засобів навчання. Однією з основних цілей вищої школи має стати підготовка фахівця, здатного до самоосвіти і швидкого, гнучкого реагування у динамічному середовищі. Зауважено, що до сучасного викладача, в умовах розвитку цифрового суспільства, збільшуються вимоги щодо володіння інформативними компетенціями. Уточнено, що спільним для визначення змішаного навчання є взаємодія суб'єктів в освітньому процесі шляхом поєднання різних видів навчання, як-от дистанційне (онлайн) та традиційне (офлайн), тому що більшість науковців дотримуються дефініції, яка вказує на те, що змішане навчання – це процес здобування знань, умінь і навичок, що супроводжується поєднанням різних технологій. Значно підвищити результативність навчання може лише ефективне поєднання різних технологій, тому що будь-яке навчання не може існувати в чистому вигляді. Обираючи форми навчання, слід ураховувати специфіку навчальної дисципліни, просторове розташування студентів, матеріально-технічне оснащення та забезпечення, рівень цифрової компетентності викладача та здобувачів, графік навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, змішане навчання, інформатизація.

Karine KHACHATURIAN,
orcid.org/0000-0003-4131-1836,
Teacher at the Department of Language Training № 1
V. N. Karazin Kharkiv National University
(Kharkiv, Ukraine) kartinka13210@ukr.net

PEDAGOGICAL AND ORGANIZATIONAL CONDITIONS OF EFFECTIVE COMBINATION OF FULL-TIME LEARNING AND APPLICATION OF DISTANCE LEARNING TECHNOLOGIES

The article analyzes the features of the introduction of distance learning in the educational process of educational institutions. In modern conditions, there is a need for education remotely, which allows you to study without separation from production, as well as to receive education for people with disabilities. The article defines that distance learning is a purposeful process of interaction of subjects of learning, in which traditional and distant forms of learning can be combined, which can occur in and outside the classroom. The structure of online and full-time forms of learning, trends in the implementation of mixed forms of learning are analyzed. In the modern world, changing under the influence of globalization processes, the introduction of innovative, adapted to the new world forms and means of learning is of particular importance. One of the main goals of the higher school should be the training of a specialist capable of self-education and quick, flexible response in a dynamic environment. It is noted that the modern teacher, in terms of the development of digital society, the requirements for the possession of informative competencies are increased. It has been clarified that the interaction of subjects in the educational process is common for determining mixed learning by combining different types of learning, such as distance learning (online) and traditional (offline), because most scientists follow a definition that indicates that mixed learning is the process of acquiring knowledge, skills and skills accompanied by a combination of different technologies. Only an effective combination of different technologies can significantly increase the effectiveness of learning, because any learning cannot exist in its pure form. When choosing forms of study, you should take into account the specifics of the educational discipline, the spatial location of students, material and technical equipment and support, the level of digital competence of the teacher and applicants, the schedule of study.

Key words: distance learning, mixed learning, informatization.

Постановка проблеми. Глобальні процеси, які відбуваються в сучасному світі, стають каталізатором трансформації традиційної системи освіти. Діяльність більшості освітніх установ реорганізується згідно з розвитком та використанням інформаційних технологій у поширенні знань, що є одним із головних завдань покращення якості освіти у XXI столітті. В результаті відбувається формування єдиного освітнього простору та світового ринку освітніх послуг.

Аналіз досліджень. Вагомий внесок у розробку основних концептуальних положень та науково-теоретичних засад професійної освіти зробили такі дослідники: В. Анісімов, І. Бім, Є. Клімов, А. Маркова та інші. Зміна традиційної парадигми освіти на особистісно-орієнтовану (Є. Бондаревська, В. Фоменко, І. Якиманська та ін.) потребує вдосконалення підготовки фахівця, здатного технологічно проєктувати особистісно-орієнтований дидактичний процес, що володіє особистісно-розвиваючими технологіями навчання. У галузі теорії та практики інформаційних технологій і дистанційного навчання працюють багато вітчизняних вчених і фахівців, кожен з яких зробив свій внесок у розвиток і організацію наукових досліджень, впроваджуючи в педагогічну практику ідеї дистанційного навчання (А. Андрєєв, Я. Ваграменко, М. Карпенко, С. Лобачев, О. Молчанова та інші).

Мета статті – визначення умов підвищення ефективності освітнього процесу в рамках змішаного навчання на основі гармонізації методологічних та теоретичних положень традиційного та дистанційного навчання фахівців, що сприяють ефективному формуванню та розвитку у них ключових компетенцій.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні перед українським суспільством стоїть завдання побудови сучасної високоефективної і доступної кожному громадянину країни системи професійної освіти, що відповідає кардинальним перетворенням у всіх сферах економіки та суспільного життя. В останні роки змінюється характер і зміст освітньої діяльності з акцентом на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, підвищення мотивації студентів до набуття знань, вмінь і практичних навичок. Концепція дистанційної освіти визнає роль інтелекту, інформаційно-комунікаційних технологій навчання, соціального й людського освітнього потенціалу як ресурсу розвитку та конкурентоспроможності. «Поширення дистанційної форми навчання у всіх розвинених країнах є закономірним етапом розвитку та адаптації освіти до сучасних умов. Вищі навчальні

заклади поступово змінюють принципи організації освітнього процесу, створюючи умови для реалізації індивідуалізованого навчання, що організовується у віртуальному середовищі» (Овсянников, 1999:6).

Перед сучасним викладачем постає ряд важливих завдань, які необхідно вирішити, щоб зробити навчальний процес цікавим, творчим та таким, щоб задовольнити всі потреби сучасного студента. У зв'язку з цим, відбуваються істотні зміни у процесі викладання дисциплін із застосуванням сучасних інформаційних технологій. Персональні комп'ютери, мережа Інтернет, стають необхідними засобами у навчальному процесі.

На сучасному етапі інформатизації суспільства все більшого поширення в різноманітних сферах життя набувають комп'ютерні технології, які виступають одним із інструментів пізнання. Стрімкий розвиток глобалізації впливає на всі сфери життя людей – особистісну, соціальну, культурну. Супутниковий зв'язок та Інтернет руйнують усі бар'єри в сучасному світі. Тому одним з основних завдань сучасної освіти є підготовка фахівця, який вільно орієнтується у світовому інформаційному просторі, має знання та навички щодо пошуку, обробки та зберігання інформації, використовуючи сучасні комп'ютерні технології. Дистанційне навчання покликане допомогти в глобальному освітньому просторі. Воно виступає як ефективно доповнення традиційних форм освіти, як засіб часткового вирішення її нагальних проблем. Цей напрямок вважається перспективним, адже в цілому освіта характеризується як велика система, якісне функціонування якої неможливе без використання сучасних телекомунікаційних і комп'ютерних засобів зберігання, опрацювання, передавання та подання інформації.

Дистанційна освіта створює інституційне середовище, яке сприяє удосконаленню інтелектуальних та професійних навичок студентів. Підвищує інноваційну продуктивність викладача, що перебуває у цьому середовищі. Формування концепції дистанційної освіти пов'язано зі створенням стратегій, що спрямовані на вирішення проблем, спричинених потребами підготовки конкурентоспроможного людського капіталу.

Студентам не потрібно знаходитись поруч з викладачем, який перестає бути основним джерелом інформації. Це дозволяє викладачеві бути координатором та керівником навчального процесу і приділити кожному студенту рівноцінну увагу. Навчання може проходити де і коли завгодно, студенти мають можливість доступу до освіти у будь-який час. Такий підхід до навчання

дозволяє кожній людині навчатися протягом всього життя. На сьогодні дистанційна освіта вже не є новинкою. Вона широко впроваджуються та застосовуються у педагогічній практиці.

При діючій системі очного навчання технічних спеціальностей студенти протягом семестру слухають курс лекцій, виконують лабораторні роботи, курсове проектування, а потім складають іспити. При цьому вони часто відчують дискомфорт і брак досвіду при самостійному навчанні, потреба в якому все більш зростає, зокрема, через те, що багато студентів суміщають роботу з навчанням. В результаті реальна навчальна діяльність і навантаження надзвичайно нерівномірні, і в більшості випадків студенти інтенсивно працюють лише останні два-три тижні семестру. З іншого боку, і викладачі далеко не повною мірою використовують свій професійний ресурс в процесі навчання – їх значний освітній потенціал часто обмежується порогом аудиторії.

Тенденції до зростання ролі самостійної роботи студентів, розмиття меж між різними формами організації навчання внаслідок широкого використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій привели до появи змішаного навчання – педагогічно виваженого поєднання технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання, спрямованого на інтеграцію аудиторного та позааудиторного навчання. За такого означення змішане навчання реалізує системні принципи відкритої освіти: мобільності учасників навчального процесу, рівного доступу до освітніх систем, надання якісної освіти, формування структури та реалізації освітніх послуг. Важливим аспектом впровадження дистанційного навчання є створення єдиного інформаційно-освітнього простору для навчального процесу щодо підготовки студентів.

Перехід від вже архаїчного принципу «знання на все життя» до принципу «знання через все життя» передбачає розвиток та удосконалення особистості кожної людини впродовж усього життя. Існуюче очне навчання не персоналізоване, тому часто у студента відсутня навчальна мотивація і в залежності від ступеня його обдарованості здобувач освіти здатен одні види діяльності засвоювати і виконувати, досягаючи творчого рівня, виявляючи високий рівень мотивації, а інші – лише на репродуктивному, виконавському рівні і більше під тиском ззовні.

Нові вимоги суспільства, особистості і держави на сучасному етапі породжують нові уявлення про освітні результати, які неможливо досягти в старому освітньому просторі. Активізація само-

стійної роботи студентів, їх підготовка до трудової діяльності, що вимагає практично перманентного підвищення кваліфікації в умовах швидкого оновлення інформації неможлива тільки в рамках традиційного очного навчання. Сучасні інформаційні технології відкривають нові перспективи для підвищення ефективності освітнього процесу. Все більша роль відводиться методам активного пізнання, самоосвіти, дистанційним освітнім програмам. В. Андреев наголошував, що на певних етапах свого розвитку освіта переходить у самоосвіту. Вчений сформулював наступне визначення «Освіта – це індивідуальна культура різних видів діяльності та спілкування людини, якою вона опановує на основі цілеспрямованої та цілісної системи навчання та виховання, яка на певних етапах свого розвитку переходить у самоосвіту» (Андреев, 2000: 17). Ефективність дистанційного навчання багато в чому заснована на тому, що ті, кого навчають мають можливість роботи з навчальними матеріалами в такому режимі і обсязі, який підходить безпосередньо їм. У той же час слабкі сторони дистанційного навчання проявляються у відсутності: очного спілкування викладача і студента, а значить і виховного впливу; розвитку мотивації та самодисципліни у студентів, необхідних при дистанційному навчанні; сформованих первинних навичок студентів для роботи в цій системі.

Аналіз проведених досліджень показує, що проблема підготовки спеціалістів, які володіють методикою застосування сучасних методів пошуку, обробки та систематизації знань для підвищення кваліфікації протягом всього життя набуває все більшої актуальності. Одним із варіантів вирішення проблеми, що склалася є використання змішаного (комбінованого) навчання. Концепція комбінованого навчання передбачає, що в сучасних умовах студент повинен оптимально і в різних поєднаннях використовувати всі можливості, що надаються як класичним навчанням так і застосуванням дистанційних технологій. При цьому створюються умови для вирішення основної проблеми традиційного навчання, що полягає у обмеженості можливостей для реалізації і розвитку потенційних здібностей кожного студента. Змішана модель навчання – це модель використання розподілених інформаційно-освітніх ресурсів в очному навчанні із застосуванням елементів асинхронного і синхронного дистанційного навчання. Комбіноване навчання об'єднує інструменти очного та дистанційного навчання у тих пропорціях, які найкраще підходять до конкретної ситуації. Традиційне навчання «лікує»

недоліки дистанційних занять, і навпаки, онлайн освіта повністю виключає проблеми очного навчання.

Змішане навчання це не тільки використання технологій, зміна яких повинна бути зіставлена з культурною парадигмою навчання, яка змінюється та активно впливає на освітній процес, а і використання різноманітних технік, теоретичних обґрунтувань та методик. Два головних тренди змішаного навчання – теорія повинна замішуватись з практичними навичками (в ідеалі за технологіями дуальної освіти та запровадження віртуальних та реальних проєктів); колективна співпраця та зручний єдиний електронний інформаційний простір, що дозволить реалізувати поставлені цілі. Сучасне змішане навчання використовує безшовну технологію переходу між персонального навчального середовища та електронного освітнього середовища коледжу з використанням живої віртуальної групи. Але ефективно співробітництво вимагає чітких планів, інструкцій та роботи окремих модулів системи управління навчанням.

Суттєві значення для плідної педагогічної діяльності має реалізація виявлених загальних закономірностей в теорії навчання, впровадження яких підвищує ефективність всієї системи освіти і створює передумови для розробки нових напрямків у вирішенні сучасних завдань педагогічної практики.

Комбіноване навчання – саме по собі самоцінне, тому що дозволяє використовувати сильні сторони очної форми навчання та переваги дистанційних технологій, перш за все колективно-розподілені форми організації діяльності. З'являється можливість проведення більш цікавих і насичених очних занять. Наприклад, викладач вибудовує навчальний процес таким чином, щоб студент попередньо освоював певну частину матеріалу самостійно за допомогою дистанційних технологій. На очному занятті викладач матиме справу з більш підготовленою аудиторією, зможе приділяти максимум уваги практиці, не втрачаючи час на читання лекції. Студенти отримують можливість формування очного заняття, заздалегідь передаючи викладачеві свої запитання, з якими вони зустрічаються під час самостійної роботи. Викладачі діють як експерти і консультанти, допомагаючи студентам аналізувати і вирішувати проблеми. Таким чином, в групі можна організувати такі практичні заняття, обмін досвідом та дискусії, які складно організувати з непідготовленою аудиторією.

З вище наведеного можна зазначити, що важливе місце в системі дистанційного навчання належить і самостійній роботі студентів. Для її

організації пропоную Вам базову модель організації самостійної роботи студентів в системі дистанційної освіти. Модель складається з п'яти етапів, кожен з яких має свою специфіку організації та змісту діяльності. Перший етап є підготовчим, другий етап – пропедевтичний, третій – теоретичний, четвертий – навчально-практичний, п'ятий – звітно-практичний. На першому етапі здійснюється підготовка до самостійної роботи, розробляється координаційний план самостійної роботи студентів: бюджет вільного часу на самостійну роботу студентів, щотижневий графік самостійної роботи, тематичний план самостійної роботи, рекомендації щодо роботи з літературою, комп'ютером, аудіо- та відеоносіями. На другому етапі робота спирається на навчальну програму з використанням навчального фільму, який вводить студентів у вивчення курсу та основних рекомендацій щодо роботи з курсом. На третьому етапі використовуються підручники, додаткова література, оглядовий курс лекцій, дається методичний коментар до практичної діяльності з курсу. На четвертому етапі використовуються хрестоматії, практикуми, збірники вправ, відбувається самоконтроль засвоєння знань. На п'ятому етапі передбачено виконання письмових робіт: рефератів, контрольних, курсових проєктів, здійснюється конспектування, анування додаткової літератури. Отже, цю базову модель можна взяти за основу для розробки моделі організації самостійної роботи в контексті дистанційного навчання. Тому, для вирішення проблем дистанційного навчання, було створено змішану форму вивчення матеріалу. Змішані підходи до навчання виявилися одними з найпопулярніших технологій сьогодення, тому що дозволяють скористатися гнучкістю і зручністю дистанційного курсу та перевагами традиційної групи. Можна виділити шість причин використання змішаного навчання: 1) високий педагогічний рівень, 2) доступ до знань, 3) соціальна взаємодія, 4) персональна дія та мотивація, 5) економічна ефективність, 6) простота перегляду.

Необхідно відзначити, що саме дистанційна освіта відкриває студентам доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищує ефективність самостійної роботи, дає абсолютно нові можливості для творчості, знаходження і закріплення різних професійних навичок, а викладачам дозволяє реалізовувати принципово нові форми і методи навчання із застосуванням концептуального моделювання явищ і процесів. Розвиток дистанційного навчання в системі української освіти буде продовжуватися і вдосконалюватися з

розвитком інтернет-технологій і вдосконаленням методів дистанційного навчання.

Освіта сьогодні має бути гнучкою. В ній постійно повинні відбуватися перетворення через упровадження нових її складових, нових методик, технологій навчання й комунікування. Із запровадженням дистанційної освіти студенти матимуть можливість стати більш спрямованими в навчанні, а викладачі – краще обізнаними не тільки у своїй професійній сфері, а й зможуть формувати у студентів потенціал, який відповідає ХХІ сторіччю, а саме: здатність проводити спільну роботу та встановлювати комунікацію, розвиток творчості, критичного мислення та навичок використання інноваційних методів навчання.

Під впливом дистанційної освіти, яка не в змозі повністю перебрати на себе класичну місію традиційного навчання, нині формується модель гібридного навчання, яке покликана поєднати аудиторне та онлайн навчання. Глибина розу-

міння інформації повинна стати індикатором ступеня її опрацювання й засвоєння, а це неможливо без комплексного поєднання традиційних видів навчання з дистанційними технологіями.

Висновки. Застосування сучасних технологій у навчальному процесі є не тільки засобом активізації пізнавальної, творчої діяльності студентів, але й об'єктивно обумовленою необхідністю у зв'язку із стрімким розвитком науки та техніки, що потребує детального вивчення, розробки методів, форм, прийомів використання цих технологій та їх впровадження. Впровадження в освіту технологій дистанційного навчання дозволить Україні конкурувати з іншими країнами та виробляти продукцію, яка використовуватиметься не тільки у навчанні та освіті, але і в інших сферах життя суспільства. Приділення достатньої уваги технологіям майбутнього і належна матеріальна підтримка дозволить Україні стати на новий рівень розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев В. Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития. Казань : Центр инновац. технологий, 2000. 608 с.
2. Овсянников В. Дистанционное образование: Теоретические проблемы и противоречия. Состояние и перспективы развития дистанционного обучения в системе педагогического образования. *Ежегодник*. М. 1999. № 1. С. 5–13.

REFERENCES

1. Andreev V. *Pedagogika: Uchebnyiy kurs dlya tvorcheskogo samorazvitiya*. [Pedagogy: Training course for creative self-development]. Kazan. *Center for Innovative Technologies*, 2000. 608 p. [in Russian].
2. Ovsyannikov V. *Distantcionnoe obrazovanie: Teoreticheskie problemy i protivorechiya. Sostoyanie i perspektivy razvitiya distantsionnogo obucheniya v sisteme pedagogicheskogo obrazovaniya*. [Distance education: Theoretical problems and contradictions. State and prospects of development of distance education in the system of pedagogical education]. *Yearbook*. M., 1999. № 1. pp. 5–13. [in Russian].